

Kitap Tanıtımı: Prof. Dr. Aygün Attar, *Bir Modernite Sorunu Olarak Ermenicilik*

Kaan Aşık*

Coğrafi konum olarak, Türkiye ve Azerbaycan ile komşu olan Ermenistan, her iki ülke ile siyasi ve diplomatik alanda anlaşmazlıklar yaşamaktadır. Türkiye ile Ermenistan arasında ki problemler, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile başlayıp günümüze kadar devam eden süreçte bir polemik konusu olmuştur. Azerbaycan özelinde ise Ermenistan ile yaşanan bunalımlar, yaklaşık yüzyıl önce başlamasına karşın, iki devlet arasında ki gerginlik iklimi en somut şekilde 20. yüzyılın sonlarına doğru, "Dağlık Karabağ" sorunu ile başlamıştır. Jeopolitik konum itibarıyla önemli bir pozisyona sahip olan, Dağlık Karabağ, 18. yüzyılda, Penah Ali Han tarafından kurulmuştur. İlerleyen süreçte hanlığın hâkimiyeti Ruslara geçmiştir. Bununla birlikte, Karabağ bölgesi, demografik yapı bakımından, Ermeni nüfusun azınlıkta olması ve Türklerin, nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmasından dolayı, resmi olarak Azerbaycan'ının bir bölgesi olduğu kabul edilmiştir. SSCB döneminde ise "Dağlık Karabağ Sovyet Sosyalist Özerk Bölgesi (Oblast)" olarak ilan edilen Karabağ, bu dönemde de hukuki açıdan Azerbaycan'ın bir parçası olmaya devam etmekle birlikte, Ermenilerin bölgeye göç etmeye başlaması ile birlikte, bölge de Ermeni nüfusu azımsanamayacak derece de artmıştır. Ermenilerin nüfus olarak bölgeye hâkim olmaya başlaması ile birlikte, 1988 yılında, Karabağ meclisi, Ermeni üyelerin çoğunluk teşkil ettiğinden dolayı, Azerbaycan'dan ayrılıp, Ermenistan'a bağlanmak istemiştir. Ancak Rusya bu kararı onaylamamış ve Karabağ'ı doğrudan kendi yönetimine dâhil etmiştir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından, Ermenistan, Karabağ bölgesini işgal etmeye başlamış ve 26 Şubat 1992 yılında ise Hocalı'da, pek çok Azerbaycan vatandaşını öldürmüştür. Ermenistan'ın, Karabağ topraklarını işgal durumu günümüzde de devam etmektedir. Ermenistan ile Azerbaycan arasında yaşanan problemler içsel bir görüntü çizerken, 1992 yılından günümüze kadar olan süreçte ise tüm dünya konjonktürü içerisinde temel problem dinamiği alanlarından birisi olmuştur. Burada dikkat çekmek gereken bir husus vardır ki, yaşanan sorunsallar, spesifik olarak üç farklı devlet arasında gidip gelen anlaşmazlıklar üzerine gelişen polemikler dizisi etrafında gelişmiştir. Günümüzde de bu polemikler artarak devam etmektedir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, asikkaan@gmail.com. (ORCID ID: 0000-0001-7906-5912)

(Makale Gönderim Tarihi: 17.06.2018; Makale Kabul Tarihi: 08.07.2018)

Kısaca arka planını çizmiş olduğumuz, Ermeni meselesi üzerine birçok eser meydana getiren ve bu mesele üzerinde uzman olan Prof. Dr. Aygün Attar tarafından kaleme alınan ve Dr. Muhammet Şen tarafından yayına hazırlanan “Bir Modernite Sorunu Olarak Ermenicilik” adlı eser, Ermeni meselesi üzerine ayrıntılı bir inceleme eser olarak, yoğun emeklerin sonucu ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Yazarın, konu ile ilgili geniş ve uzun soluklu bir literatür çalışması yaparak, konuyu telif eserlerin yanı sıra resmi kayıtlar olan arşiv belgelerini inceleyerek ele alması eserin akademik değerini artırmaktadır. Ayrıca yazarın, konu ile alakalı resmi bilgilere dayandırarak eserin sonunda yer verdiği ekler bölümünde, konu ile ilgili nitel ve nicel verilerin olması eserin nesnel bir perspektif ile söylem analizi içerisinde verilmesi noktasında önemlidir.

Eser öz olarak Ermenilerin tarihsel geçmişlerinden yola çıkarak, “Ermeni sorunu” özelinde sistematik olarak siyasallaşma süreçlerini tamamlaması arasında ki uzun soluklu dönemi kapsamaktadır. Bu bağlamda, bilimsel veriler ışığında yazarın ifadesi ile “Ermenicilik” sorununun oluşma noktası titiz bir şekilde ortaya koyulmuştur.

Prof. Dr. Aygün Attar tarafından yazılan “Bir Modernite Sorunu Olarak Ermenicilik” isimli eser, giriş bölümü, bu bölüm içerisinde yer alan alt başlıklar, beş bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Sonuç bölümünün ardından yer alan ekler kısmında, Azerbaycan’ın yerleşim bölgeleri ve Azeri Türkleri ile ilgili kapsamlı şekilde sayısal veriler yer almaktadır. Ekler kısmının ardından ise haritalar bölümü yer almaktadır. Eserin son bölümünde ise yazarın kitabı ithaf ettiği, bir çatışma da hayatını kaybeden, ismi Zehra olan bir bebeğin görselleri yer almaktadır. Yazar, giriş bölümünde, ayrıntılı bir şekilde ele almış olduğu “modernite” ve “kapitalizm” kavramları üzerinden, Ermeni sorununun ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bilgi vermiştir. Yazar bu bölümde ayrıca Ermenilerin, etnik kimliği, coğrafi konum olarak yer teşkil etmeleri, Ermeni dili ve dini oluşumlarının tarihsel sürecini ele almış ve bu oluşumların ortaya çıkış noktalarını açıklamıştır. “Hay kimliği” başlığı altında ilgi çekici bir bölümü de ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Diğer iki bölümde ise Ermeni tarihi hakkında dikkate değer bilgiler yer almakta ve yine Ermenilerin benimsemiş oldukları din ve mezhepler vasıtasıyla Batı ile olan etkileşimleri ve ticaret alanında nasıl güçlü bir konuma yerleştiğinin sebepleri açıklanmıştır. Giriş bölümü, sade ve kısa bir yazı olarak ele alınmamakla birlikte, eserde yansıtılan düşüncenin geniş bir çerçevesini çizmek adına önem arz etmektedir.

Giriş bölümünün ardından gelen “Kapitalistleşen Ermenicilik (1630-1750)” başlıklı birinci bölümde, bir önceki bölümde kısaca değinilen Ermenilerin ticari konumu, bu bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Din ve milliyetçilik hususları, Ermenilerin kapitalistleşme sürecine girmeleri ve bu süreç içerisinde

Batı ile olan ilişkileri ele alınarak, ticaretin Ermeniler üzerinde oluşturduğu etkiler çarpıcı örnekler ile okuyucuya yansıtılmıştır.

“Siyasallaşan Ermenicilik (1750-1890)” başlıklı ikinci bölümde, Ermeni sorununun dâhilî ve haricî dinamikleri geniş bir perspektif ile anlatılmıştır. Yazar bu bölümde Ermenilerin, doğu toplumlari ile yaşadığı sorunları ve Batı’ya dönmelerinin nedenlerini, Ermenilerin dini olarak bölünmelerinin ana noktalarını ve mezhepsel anlamda ayrışmalarının neticelerini ve ortaya çıkan “Miğhitarizm hareketini” ele almıştır. Bu bölümde ayrıca, Ermeni dili ile hüviyet kazanımı arasındaki bağlantı, Ermeni milliyetçiliğinin Hindistan’da ortaya çıkışı ve Ermenilerin siyasi birliklerini tamamlama süreci ile Rusya’nın, Ermeniler özelinde yürüttüğü faaliyetler ve Ermenistan’ının kuruluşuna giden süreçte uygulanan politikalar, geniş bir şekilde ortaya koyulmuştur. Diğer taraftan, çağdaş Ermeni tarihçiliğinin oluşumu ve gelişimi, Ermeni ideologların nitel veriler ile birlikte söylem incelemesine de bu bölümde yer verilmiştir.

“Teröristleşen Ermenicilik (1890-1918)” başlıklı üçüncü bölümde, Ermenilerin, daha önceki bölümler de yer alan, siyasi birliklerini tamamlaması sürecinde, Avrupa ve Rusya ile ortaya koymuş olduğu yakın ilişkiler, Ermeniler lehine gelişen ilerlemeler ve Ermeniler ile Türkler arasında çıkan sorunlar derinlemesine incelenmiştir. 1915 Ermeni tehciri olayına da bu bölümde yer verilerek, bizzat dönemin literatüründen verilen örnekler ile olayın sebep ve sonuçları bir bütün halinde sunulmuştur.

“Devletleşen Ermenicilik (1918-1990)” başlıklı dördüncü bölümde, Rusya merkezli, Ermenistan devletinin kurulması aşamasında, Ermenilerin Türkler karşısında geliştirmiş olduğu demografik faaliyetler, sayısal veriler ile desteklenerek sunulmuştur. Ayrıca bu bölümde, dünya üzerindeki muhtelif ülkelerin sözde Ermeni soykırımı olayını kabul etmelerinin arkasında yatan sebepler anlatılmıştır.

“Küreselleşen Ermenicilik” başlıklı son bölümde ise Ermeni sorununun, ne şekilde küreselleşen bir boyuta ulaştığı, neden Avrupa ülkelerinin bu soruna destek verdiği ele alınmıştır. Bu bağlamda yazar, Türkiye özelinde bu sorunun aşılması noktasında neler yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Prof. Dr. Aygün Attar tarafından kaleme alınan eserde ele alınan başlıklar, resmi kayıtlara dayandırılarak, zenginlik ve çeşitlilik yönünden okuyucunun ilgisini çekmesi yönünde tasarlanmıştır. Yazar, farklı dillerde bilimsel kaynaklara dayandırarak oluşturduğu eseri ile sadece Türk dünyasını ilgilendirecek bir amaçtan ziyade, Batı ülkelerinin de Ermeni sorununu tarafsız veriler ışığında süzgeçten geçirmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yazar çalışmasında, Azeri, Rus ve Ermeni arşiv belgelerinden, muhtelif ülkelerin süreli yayınlarından ve telif eserlerden faydalanmıştır. Yazarın, tek merkezli

araştırma yerine, konunun gelişimi üzerindeki ülkelerin arşivlerinden yararlanması, objektiflik açısından önemli taşımaktadır.

“Bir Modernite Sorunu Olarak Ermenicilik” isimli eserin fiziksel tasarımı şu şekildedir: Eserin dış yüzeyi karton kapak olup, 309 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın ön yüzünde, içerik ile ilişkili bir görsel yer almaktadır. Eserin arka yüzünde ise çeşitli bilim insanlarının Ermeni sorunu üzerine yapmış olduğu yorumlara yer verilmiştir.

Sonuç olarak, Babıali Kültür Yayıncılık tarafından ilk baskısı Mart 2018’de yayınlanan eser, bilimsellik sınırları içerisinde bir bütün olarak neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Modernite kavramı ile Ermeni sorunu arasındaki ilişkiyi somut bir şekilde ortaya koyan eser, özellikle Batı ülkelerinden araştırmacıların sorun üzerine bilimsel bakışa evrilmesi noktasında önemli katkı sağlayacaktır. Farklı dillerde yayınlanan eser yerli ve yabancı kitap satış mağazalarından tedarik edilebilmektedir.